

Arivistul in literatura romana

Tipul arivistului este intruchipat in literatura universala de personajele lui Stendahl (Julien Sorel), Balzac (Rastignac) sau Dickens (Uriah Heep). Desi figuri de arivisti apar sporadic si in literatura mai veche, tipul ca atare se constituie cu deosebire in proza si dramaturgia secolului al XIX-lea, faptul datorandu-se conditiilor sociale favorabile care deschid drumul parvenirii unor oameni energici, intreprinzatori si de obicei lipsiti de scrupule, care reusesc sa dobandeasca averi si un statut social superior celei de la care au pornit. Acestia sunt arivistii, al caror nume generic provine de la verbul din limba franceza "arriver", care inseamna "a ajunge".

Daca arivistii sunt cei care se straduiesc sa urce scara sociala, odata ajunsi la tinta ei devin parveniti. in literatura romana, arivistul i-a preocupat pe multi dintre scriitorii nostri de marca, acestia creand prin maiestria condeiului lor personaje de o certa valoare literara, cum ar fi: Stanica Ratiu (George Calinescu, Enigma Otiliei), Dinu Paturica (Nicolae Filimon, Ciocoi vechi si noi), Tanase Scatiu (Duliu Zamfirescu, Viata la tara), Lica Trubadurul (Hortensia Papadad-Bengescu, Concert din muzica de Bach), Gore Pirgu (Mateiu Caragiale, Craii de curtea veche) sau Stavache (Ion Luca Caragiale, in vreme de razboi).

Primul aspect pe care il vom urmari in caracterizarea acestor personaje este situatia materiala in care se gaseste arivistul de-a lungul operei. Astfel Tanase Scatiu este inca de la inceputul romanului arendasul imbogatit: avea casele cele mai frumoase din targ, cumparate de ocazie de la un boier scapatat, fiind si deputat in doua legislaturi si ales pentru a treia la Senat. Avand spatele asigurat actiunile sale ulterioare vor pune in evidenta caracterul sau odios. Acest caracter este pedepsit in final prin uciderea sa de catre tarani.

Un alt personaj care moare in final este Dinu Paturica, care si-a gasit sfarsitul intr-o oca parasita. Paturica este genul de persoana care incearca de-a lungul intregului roman sa urce o noua treapta pe scara parvenirii. Astfel la inceput el era "imbracat cu un antier de samarie rupt in spate", fapt care vorbeste de la sine de saracia sa, insa de la camera de ciubuciu care avea un pat de scanduri si o patura, el trece la camera de vataf care are "doua paturi turcesti peste care puse saltele de lana acoperite cu chilimuri de Idirne, pe perete atarna un covor de Brussa". Dand dovada de o ambitie nemasurata, el viseaza, dupa ce obtine rangul de mare stolnic si "functiunea ispravniciei de straini", sa ajunga pana in varful piramidei sociale, caci ce folos ar fi avut avutia pentru dansul, daca i-ar fi lipsit acea pozitie sociala, care ar fi putut sa-i deschida usile boierilor celor mari si sa-l faca egal cu dansii". Orgoliul si vanitatea nemasurata il fac sa viseze obtinerea puterii politice, a celor mai multe demnitati ale tarii, ravnind, manat de aspiratiile sale nelimitate, la functia de caimacan al Craiovei si chiar sa fie domn.

in opozitie cu cei doi se afla Stanica Ratiu si Lica Trubadurul a caror efort de parvenire este recompensat doar in final. Stanica este un avocat fara procese, a carui energie, febrilitate nu se consuma in munca, el circula in deferite medii, afla, stie totul, asteapta "ceva" care sa-i modifice modul de viata peste noapte, sa-l imbogateasca. Acest "ceva" care ii va modifica existenta il

intrezareste in averea mosului Costache, caruia furandu-i banii ii provoaca moartea fara sa aiba vreo remuscare. Vazandu-se om instarit el intra in politica este chiar prefect intr-o scurta guvernare, detinand si un Block-haus pe bulevardul Take-Ionescu. Lica la randul lui desi are unele incercari de parvenire inca din timpul razboiului, cand lucrând la serviciul de aprovizionare colaboreaza fara scrupule cu inamicul, isi incepe ascensiunea odata cu angajarea sa de catre Ada Razu ca muncitor pentru grajdurile sale cu cai de rasa. Astfel el devine de la baiatul "nostim", umil si obraznic, cu aerul unui "tangau", "domnul bine ca la cinematograful", gentlemanul in haine negre, viitorul candidat al unei fractiuni politice conservatoare la deputatia Bihorului, snobul care isi schimba chiar si numele in Basile Petresco, nume adaptat noii pozitii sociale pe care o detinea.

Pirgu care este gratulat cu epitete ca "potaie marunta", "fiara spurcata", caruia de scolar ii placea sa-si duca prietenii la femei bolnave, bucurandu-se cu "inchipuire draceasca nesecata", este un tip care are in sange dorul vietii de dezmatatare tiganeasca. Cu toate acestea in final, in timp ce craii decad, el infloreste devine "de mai multe ori milionar, insurat cu zestre si despartit cu filodorma", ajunge apoi prefect, deputat, senator, ministru plenipotentiar, prezidand o subcomisie de cooperare intelectuala la "Liga Natiunilor".

Un caz special este acela al lui Stavrache care mosteneste inca de la inceput averea fratelui sau, preotul Iancu din Podeni, plecat pe front pentru a scapa de urmarire, fiind capitanul unei bande de hoti. Stavrache nu se lupta pentru a se imbogatii, insa odata imbogatit el devine obsedat de avere, incercand cu orice pret sa o pastreze.

Un mijloc important de parvenire, utilizat de toti cu exceptia lui Stavrache, il constituie casatoria sau legaturile amoroase din interes. Astfel Dinu Paturica atinge o noua etapa in ascensiunea sa, aliindu-se cu chera Duduca, stapana pe "arsenalul vicleniilor femeiesti", iubind "luxul cu deosebire" si impreuna pun la cale ruina sistemica a postelnicului. Pe de alta parte Tanase Scatiu, arendasul imbogatit, dornic sa-si faca un nume se casatoreste cu Tincuta, intrand in familia Comanestenilor, fapt ce ii da un sentiment de mandrie si demnitate ca apartine unei familii vechi, boieresti. Ipocrizia sa este infatisata la inmormantarea Tincutei cand cu "ochii rosii" si imbratisand un comportament teatral incearca sa le dovedeasca oamenilor ce mult si-a iubit sotia.

Asocierea lui Pirgu cu Pena Corcodusa, care avea ca indeletnicire sa scalde mortii, nu este neaparat un mijloc de parvenire, ea accentuand doar cercurile in care se invarte viitorul om politic si milionar. Din punct de vedere al ponderii pe care o joaca femeia in destinul arivistului, putem spune ca Lica Trubadurul este personajul care profita cel mai mult, el incepandu-si si sustinandu-si ascensiunea prin legatura sa cu Ada Razu.

Stanica Ratiu necesita o analiza mai amanuntita din acest punct de vedere. Despre el s-a spus, pe buna dreptate, ca este un demagog al ideii de paternitate; personajul exploateaza aceste teme pentru a obtine bani de la Pascalopol sau pentru a stoarce compatimirea generala. Dar dupa ce se imbogateste pradandu-l pe Costache Giurgiuveanu, o paraseste pe Olimpia, de zestrea careia sperase pana atunci sa profite, si se casatoreste cu Georgeta, de care se foloseste in ascensiunea

sociale.

Este interesant de urmarit si raportul simpatie-antipatie in care se gasesc personajele. Lica Trubadurul este personajul care ne produce probabil cea mai putina antipatie, deoarece el nu recurge la actiuni impotriva spiritului sau aventurier de vagabond "inofensiv". El este "bucuresteanul par excellence", Mitica al lui Caragiale. Fara umorul verbal al eroului caragelian, Lica este totusi si el guraliv, picant in expresie, liber in miscari (are oroare de spatiile inchise), galant, perfect sanatos. Totdeauna spalat, spilcuit, avand aerul unui actor la moda Lica este la inceput un fante de mahala, un smecher agreabil. Lui Mini, acesta ii parea "un haiduc modern a carei padure e orasul". Pana si batranul Vardali, aristocrat autentic si fost ministru spune despre Lica "Dar e un tanar "charmant" si "tout a fait du monde"". Singurul moment in care personajul provoaca antipatie este la moartea Siei, cand ne dorind sa-si afecteze pozitia sociala castigata, el sufera cu moderatie, renegandu-si astfel fiica.

Stanica Ratiu este situat la limita dintre simpatie si antipatie, tragand mai mult spre cea de-a doua. Citind pana la un punct romanul, actiunile sale apar intr-un oarecare con de simpatie, totusi la o analiza mai reala el este un tip agresiv, fara nici un scrupul, cu o mare disponibilitate de adaptare si supravietuire, inteligent si escroc, fanfaron si abject, intrigant si instabil. Cinic, pune la cale si urmareste clipa prielnica pentru a gasi banii ingropati de Costache, terorizandu-l pe batran cu discutii despre testament, avere, insinuand clanului Tulea, la fel de interesat, o eventuala posibilitate de dovedire a iresponsabilitatii acestuia.

in opozitie cu Lica si intr-o oarecare masura si cu Stanica se afla Dinu Paturica. El este construit in scop evident demonstrativ pentru a ilustra o categorie care ii repugna scriitorului, deci polemic, personajul -tip al ciocoiului- e fundamental negativ, de la inceput pana la sfarsit. El va folosi un evantai larg de mijloace in spolierea stapanului sau: se va instrui in arta ipocriziei si intrigii "aceste doua mari mijloace de parvenire". Purtarea sa in relatiile cu servitorii, este nu numai ireprosabila, dar stie sa se faca "iubit si adorat de toate slugile", fiind astfel desavarsit in arta prefacatoriei. Dinu Paturica se dovedeste si un maestru al disimularii cucerind increderea deplina a postelnicului Andronache Tuzluc: el ii saruta mana "cu cea mai mare umilinta si facu sa caza din ochii sai de sarpe doua lacrimi de acelea ce in aparenta arata o inima plina de recunostinta, dar in realitate nu sunt decat plansul crocodilului prin care isi amageste victima sa". Pe langa acestea el este si corupt, vanzand postul de ispravnic pentru judetul Teleorman. Toate acestea nu fac decat sa-i sporeasca antipatia.

Situati dincolo de limita antipatiei, iesiti chiar din uman se gasesc Tanase Scatiu si Gore Pirgu. Tanase Scatiu este un personaj odios, fara nici un scrupul in comportamentul sau familial, politic si ca administrator al mosiei lui Dinu Murgulet. Cateva scene pun in evidenta caracterul si grosolania sa: aruncarea vizitiului din trasura intr-un moment de furie oarba; impuscarea calului de la trasura intr-o criza de furie, cu prilejul vizitei ministrului; cheful de pomina, in camera alaturata celei in care se afla ministrul, cand a jucat descult. Asemănător lui Scatiu este construit si Pirgu, insa parca in cazul lui Pirgu grotescul este mai prezent in insasi firea lui. Astfel Chimita, cum il numea scriitorul

Referate

Referate, Comentarii, Eseuri, Caracterizari
<http://referatenoi.ro>

avea "suflet de henger si de cioclu". Folosind invectiva, scriitorul este necrutator: "De mic stricat pana la maduva, giolar, riscar, slujnicar, inhaitat cu toti codosii si maslutoarii", il compara cu Veniamin din Biblie, copil preferat la lui Iacov si cu un inger "Cherubinul", dar al caselor de intalnire. Considerat murdar si putred, scriitorul isi exprima sentimentele sale de sila pentru a fi cercetat "cu de-amanuntul itele acestei firi uscate si triste care simtea a atragere bolnava numai pentru ce e murdar si putred".

Iesit in mod clar din afara umanului este Stavrache. Aceasta iesire este produsa prin insasi constructia nuvelei cu cele trei capitole ale sale in care se urmareste gradarea nebuniei si in care se realizeaza un destin tragic, dominat de ereditate, tensiunea crescand si sub teroarea cosmarurilor si a laitmotivului "Gandea c-am murit, neica!". Grotescul personajului reiese din analiza minutioasa a reactiilor sale fiziologice in momentul intalnirii cu Iancu: gura ii era intredeschisa, dar fara sa poata vorbi, ochii holbati, iar mainile inclestate si din inchipuita lupta cu preotul cand reusise sa-si infiga degetele in muschii grumazului adversarului, rupandu-i incheietura cerbiciei.

In final vom urmari realizarea personajelor din punct de vedere literar. Astfel Stavrache este un personaj de tip naturalist. El nu mai tine seama de factorii primordiali ai personalitatii umane, cum ar fi ratiunea, vointa, capacitatea de a reactiona in sens moral, fiind redus la datele sale biologice. Temperamentul sau este rezultatul presiunii mediului social, a obsesiei intoarcerii fratelui sau. Caragiale este considerat de Tudor Vianu un adevarat "poet al naturii", din acest motiv retinem in realizarea lui Stavrache si legatura dintre reactiile sale fiziologice si natura, acestea fiind in deplina concordanta.

Realizarea celorlalte personaje, fie se apropie de balzacianism (Gore Pirgu), fie este chiar balzaciana (Tanase Scatiu, Dinu Paturica, Stanica Ratiu), fie este o depasire a balzacianismului (Lica Trubadurul).

Gore Pirgu este construit intr-un stil semioccidental si semibalcanic specific Bucurestiului de la inceputul secolului al XX-lea, el fiind un reprezentat fidel al mediului bucurestean pe care il cultiva cu predilectie. O caracteristica in caracterizarea sa este limbajul utilizat de prozator, acesta fiind alcatuit din expresii crude si termeni, neologistici "Simturile sale ce aratau respingere tocmai de ce e vetust si pur, nu se mai desteau decat la betie si atunci ii trebuiau femeile schiloade, stirbe, cocosate sau bortoase si mai ales peste masura de grase si trupese, huidume si namile rupand cantarul in Sfantul Gheorghe, geamale, baldare, balcaze...".

Personaje balzaciene sunt Tanase Scatiu, Dinu Paturica si Stanica Ratiu. Caracterizarea lor este facuta in contextul fragmentului, dar si printr-o arta a gestului si a detaliului fizic. intalnim astfel fizionomia descrisa de Paturica "nasul drept si cu varful cam ridicat in sus", ceea ce este pentru scriitor indiciul sigur al unei trasaturi morale de esenta, ce-i defineste eroul. De asemenea actiunile lui Scatiu si Ratiu care nu fac altceva decat sa contribuie la definitivarea imaginii personajului. Spre deosebire de Dinu Paturica si Tanase Scatiu care indeplinesc conditia de personaj balzacian si prin faptul ca au o singura trasatura puternica, aceea de a parveni, Stanica Ratiu ca psihologie

Referate

Referate, Comentarii, Eseuri, Caracterizari
<http://referatenoi.ro>

depaseste proza balzaciana. El are "geniu", volubilitatea, grosolania, trivialitatea, spiritul demagog si versatil, dorinta de a se lua in serios, iluzionandu-se chiar, in acest sens, fac din el un spirit complicat, incurcand planul afectelor.

Lica Trubadurul depaseste conditia eroului balzacian. A vedea in el un Dinu Paturica modern e prea putin, pentru ca personajele Hortensiei Papadat-Bengescu nu sunt tipuri ci marionete apartinand unui univers pur estetic, dominat de grotesc. Suntem intr-un balci al desertaciunilor sociale si morale, unde masca este mai importanta decat chipul adevarat.

in concluzie putem spune ca tipul arivistului ilustrat in literatura romana se caracterizeaza printr-o ambitie nemasurata, ca se foloseste de casatorie in ascensiunea sa sociala si ca recurge de cele mai multe ori la actiuni extreme in drumul sau de parvenire.

BIBLIOGRAFIE

-selectiva-

- Nuvele si Povestiri, I. L. Caragiale, Editura Tineretului, Bucuresti, 1966
- Ciocoi vechi si noi, Nicolae Filimon, Editura Tineretului, Bucuresti, 1966
- Enigma Otiliei, George Calinescu, Editura pentru literatura, Bucuresti, 1969
- Viata la tara si Tanase Scatiu, Duiliu Zamfirescu, Editura de stat pentru literatura si arta, Bucuresti, 1956
- Concert din muzica de Bach, Hortensia Papadat-Bengescu, Editura Tineretului, Bucuresti, 1967
- Craii de Curtea-Veche, Mateiu I. Caragiale, Editura Tineretului, Bucuresti, 1968
- Dictionar de personaje literare, Constanta Barboi, Silvestru Boatca, Marieta Popescu, Editura Criss-Cezar, Bucuresti, 1997
- Analize Literare, Dumitrita Stoica, Gh. Lazarescu, Editura Silvana, Bucuresti, 1993
- Limba si literatura romana, Constanta Barboi, Silvestru Boatca, Marieta Popescu, Editura Recif, Bucuresti, 1993